

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2011–2014

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kateřina Círová

Primární prevence rizikového chování ve školství
Minimální preventivní program pro základní školy

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Markéta Vélková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2011-2014

BACHELOR THESIS

Kateřina Círová

**The Primary Prevention of risk Behaviour within School
System**

Concise Prevention Program for Primary Schools

Prague 2014

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Markéta Véllová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 20. 2. 2014

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí práce paní magistře Markétě Vélové za náměty a postřehy při zpracování mé bakalářské práce a společnosti Perfect Crowd s.r.o. za konzultace v oblasti zpracování výzkumu a sociologických otázek, které při výzkumu vyvstaly.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá pohledem metodika primární prevence na problematiku současné strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže ve škole a školských institucích. Rozebírá systém organizace a řízení primární prevence na státní, krajské i regionální úrovni. Podrobněji se zabývá strukturou, náplní a evaluací Minimálního preventivního programu pro základní školy.

Klíčová slova

Efektivní prevence, evaluace preventivních programů, hodnotová orientace žáků, minimální preventivní program, prevence rizikového chování žáků, rizikové chování žáků, specifická primární prevence, strategie primární prevence, školní metodik primární prevence.

Annotation

This bachelor thesis deals with the issue of current primary prevention strategies of risk behavior among children and young the young within school system and educational institutions from the methodologist of primary prevention point of view. It analyzes the management and organization system of primary prevention of national, provincial and regional level. More specifically, the thesis deals with the structure, content and evaluation of the Concise Prevention Program for Primary Schools.

Key words

Effective prevention, evaluation of prevention programs, methodologist for school primary prevention, prevention of risk behavior among pupils, primary prevention strategies concise prevention program, risk behavior of pupils, value orientation.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
1.1 Rizikové chování žáků	10
1.2 Prevence rizikového chování	11
2 SYSTÉM PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	13
2.1 Organizační rámec školské prevence v ČR.....	13
2.2 Strategie primární prevence	13
2.2.1 Historie koncepce primární prevence.....	13
2.2.2 Současná strategie primární prevence	14
2.3 Školní poradenské pracoviště.....	16
2.4 Legislativní rámec pro oblast prevence ve školství	16
3 MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLU	18
3.1 Definice minimálního preventivního programu	18
3.2 Tvorba minimálního preventivního programu	19
3.2.1 Analýza výchozí situace školního zařízení	20
3.2.2 Stanovení cílů minimálního preventivního programu.....	21
3.2.3 Vytvoření souboru aktivit pro jednotlivé cíle	22
3.2.4 Evaluace primárně preventivních aktivit.....	25
4. CÍLOVÉ SKUPINY V PRIMÁRNÍ PREVENCI NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	28
4.1. Definice cílových skupin.....	28
4.2. Vliv cílových skupiny na hodnocení kvality programů prevence.....	30
PRAKTICKÁ ČÁST	
5 HODNOTOVÁ ORIENTACE ŽÁKŮ 2. STUPNĚ ZŠ.....	32
5.1 Hodnotový svět dětí staršího školního věku	32
5.2 Hodnotová orientace žáků na 2. stupni ZŠ Kunratice	35
5.2.1 Cíl průzkumu a hypotézy	35
5.2.2 Použitá metodologie	36
5.2.3 Analýza výsledků výzkumu	39
5.2.4 Shrnutí a vyhodnocení výsledků průzkumu	43
ZÁVĚR.....	45
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	50
SEZNAM TABULEK	53
SEZNAM PŘÍLOH.....	54

ÚVOD

Prevence rizikového chování v rámci procesu školní výuky je rozšířenou a účinnou strategií jak předávat informace o rizikovém chování, jak mu předcházet, jak snižovat jeho projevy, když už nastane, jaké může mít nevhodné chování důsledky na naše zdraví i na náš společenský život. Osobnost jedince se rozvíjí od počátku jeho života. Člověk si osvojuje vzorce chování, učí se uspokojovat své potřeby a získává dovednosti k řešení problémů ve svém nejbližším prostředí, prostředí své rodiny. Rodina formuje jeho hodnoty a postoje. Vstupem do širší společenské skupiny se jedinec socializuje, rozvíjí a získává nové znalosti, učí se novým dovednostem, osvojuje si komunikační schopnosti a vytváří si názory. Účinnost prevence v období školní docházky vyplývá jednak z velikosti cílové skupiny, kterou je veškerá školní populace, jednak z délky působení školního prostředí a také z pohledu formování osobnosti dítěte a mladistvého, která je v době školního věku ovlivnitelná nejvíce.

V posledních dvaceti letech minulého století jsme mohli v oblasti prevence rizikového chování dětí a mládeže v České republice sledovat relativně chaotický vývoj. Často jsme se setkávali s nahodilými, nepřilíživě strukturovanými programy či kampaněmi, zaměřenými na prevenci drog. Ve školách se organizovaly jednorázové přednášky a vzdělávací akce pro učitele či žáky, nejčastější formou prevence byla distribuce informačních letáků. Tyto aktivity byly zaměřené především na prevenci užívání návykových látek a v souvislosti s tématem na prevenci HIV/AIDS. Výchova k zdravému životnímu stylu byla zaměřena na hygienické a stravovací návyky s rozšířením o tzv. rodinnou výchovu, orientovanou především na prevenci předčasného otěhotnění. Většinou však tato činnost nebyla koordinovaná, nezkoumala se předem kvalita nabízených akcí ani míra jejich smysluplnosti. Programy nebyly systematicky monitorovány, ani následně vyhodnocovány.

Naopak počátek tohoto století charakterizuje úsilí koordinovat primární prevenci na všech jejích úrovních, směřovat k systémové analýze a vědeckému studiu všech dostupných dat a zkušeností. Dochází k monitorování strategií primární prevence a vyhodnocování efektivity těchto strategií s cílem vytvořit standardy, které budou

použitelné jako vodítko pro tvorbu strategie primární prevence na celostátní úrovni, ale i v jednotlivých regionech a školách. Pochopení komplexnosti primární prevence směřuje k smysluplnému a efektivnímu působení na žáky od jejich nástupu do školy po celé období jejich školní docházky. Znalost metodických postupů v oblasti primární prevence a jejich cílů vede k přípravě, plánování a realizaci kvalitních školních programů primární prevence. Porozumění celé problematice dává nejen návod jak realizovat vhodné preventivní programy pro žáky a učitele, ale umožňuje i vytváření a používání jednoduchých nástrojů pro evaluaci programů. Průběžné vyhodnocování je základním předpokladem pro kvalitu celé preventivní strategie.

Cílem bakalářské práce je zmapovat vývoj koncepce primární prevence v současné době v kontextu jejího vývoje v historii. Popsat současnou strategii primární prevence na národní i regionální úrovni, definovat zdroje, dokumenty i legislativu, ze které koncepce prevence vychází. A především hlouběji proniknout do vytváření a realizace primární prevence na školách, kde se veškeré teoretické informace, metodická doporučení, strategie a normy uvádějí do praktického života. Další část písemné práce zpracovává formou kvantitativního výzkumu hodnotové orientace žáků na druhém stupni základní školy. U starších žáků se preventivní aktivity realizované v rámci školy nejvíce střetávají s již osvojenými hodnotami a modely z rodinného prostředí. Vystává otázka, nakolik je měřitelná efektivita programů primární prevence uskutečňovaných na druhém stupni základní školy, bez znalostí souvislostí z rodinného prostředí jednotlivých žáků a celkového sociálního klimatu každé třídy. A především, nakolik efektivní je preventivní působení školy na žáky, bez porozumění a spolupráce rodičů, kteří jsou hlavní sociální skupinou, v níž si dítě utváří základy své osobnosti a jejíž vzorce chování kopíruje celý život.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 Rizikové chování žáků

Pojem rizikové chování zahrnuje takové formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince nebo ohrožují jeho sociální okolí. Rizikové chování představuje různé typy chování, které se pohybují na škále od extrémních projevů běžného chování (např. provozování adrenalinových sportů) až po projevy chování na hranici patologie (např. užívání návykových látek, násilí).¹ Termín *rizikové chování* nahrazuje doposud užívaný termín *sociálně patologické jevy*.

Rizikové chování je pojem odkazující na komplexní kategorie chování, jímž se zabývají sociální a medicínské vědní obory a který zahrnuje:

1. Interpersonální agresivní chování (např. násilné chování, šikanu, týrání, rasovou nesnášenlivost a diskriminaci některých skupin, extremismus).
2. Delikventní chování ve vztahu k hmotnému majetku (např. krádež, vandalismus, sprejerství).
3. Rizikové zdravotní návyky (např. pití alkoholu, kouření, užívání drog, ale i nezdravé stravovací návyky, nedostatečná nebo nadměrná pohybová aktivita).
4. Sexuální chování (např. předčasné zahájení pohlavního života, promiskuita, nechráněný pohlavní styk, pohlavní styk s rizikovými partnery, předčasné mateřství a rodičovství).
5. Rizikové chování ve vztahu ke společenským institucím (např. záškoláctví, neplnění školních povinností, nedokončení studia).
6. Prepatologické hráčství.
7. Rizikové sportovní aktivity (např. provozování adrenalinových a extrémních sportů).

---

¹ *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018*. Str. 9. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013.

Dalšími oblastmi rizikového chování jsou rizikové stravovací návyky, sexuální chování ve spojitosti se zneužíváním návykových látek a přenosem HIV, dále pak rizikové chování ve vztahu ke školským institucím a vlastnímu vzdělávání.²

V nejužším pojetí se v současné školní prevenci rozlišuje sedm základních oblastí rizikového chování vycházející z předešlých kategorií:

- a) záškoláctví
- b) šikana a extrémní projevy agrese
- c) extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě
- d) rasismus a xenofobie
- e) negativní působení sekt
- f) sexuální rizikové chování
- g) závislostní chování (adiktologie)

1.2 Prevence rizikového chování

Pojmem *prevence* se označují všechna opatření směřující k předcházení a minimalizování jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledků. Prevencí může být jakýkoliv typ výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence směřující k předcházení výskytu rizikového chování, zamezující jeho další progresi, zmírňující již existující formy a projevy rizikového chování nebo napomáhající řešit jeho důsledky.³

Dlouhodobá kontinuální práce s dětmi a mládeží, která je prováděna v menších skupinách, za aktivní účasti cílové skupiny, zahrnující aktivity a programy zaměřené na předcházení a omezování jednotlivých forem rizikového chování žáků, se nazývá **specifická primární prevence**. Specifická primární prevence se dělí na tři úrovně:

---

² ŠIRŮČKOVÁ, M. *Primární prevence rizikového chování ve školství, 2.1. Rizikové chování a jeho psychosociální souvislosti*. Str. 30. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, TOGGA, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.

³ ČECH, T. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování, 16. Prevence*. Str. 107. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, Klinika adiktologie, Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, TOGGA, 2012. ISBN 978-80-87258-89-7.

- a) Všeobecná prevence – zaměřená na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika.
- b) Selektivní prevence – zaměřená na žáky, u nichž se dá předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování.
- c) Indikovaná prevence – zaměřená na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.

Aktivita podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím využívání a organizace volného času (např. zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy), patří do oblasti **nespecifické primární prevence**.⁴

Nejpřirozenějším prostředím pro realizaci nespecifické prevence je prostředí rodiny.

Pokud se u jedince či ve skupině vyskytnou vážné formy rizikového chování, které již není možné zvládnout běžnými preventivními opatřeními a je třeba zahájit intervenci a předat kompetenci specializovaným odborníkům v oblasti prevence, jedná se o **prevenci sekundární**. V případě potřeby umístění jedince do výchovné či zdravotní instituce s cílem posílit pozitivní vlastnosti osobnosti, které se nedostatečně rozvinuly (reedukce) a nasměrovat jedince k novým životním hodnotám bez patologie a závislosti (resocializace) hovoříme o **terciální prevenci**.

Efektivní primární prevence je kontinuální, dlouhodobé a komplexní působení na děti a mládež, preventivní bloky a interaktivní programy v menších skupinách, vytváření dobrého klimatu ve třídě a skupině, programy pomáhající žákům odolávat sociálnímu tlaku zaměřené na zkvalitnění komunikace, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností a kompetencí, zvládání konfliktů a zátěžových situací, odmítání legálních a nelegálních návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí a sebehodnocení, zvládání úzkosti a stresu.

---

⁴ Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. č.j. 2129/2010-28.

2 SYSTÉM PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

2.1 Organizační rámec školské prevence v ČR

Koordinaci činností v oblasti primární prevence a jejich financováním ve školách a školských zařízeních bylo pověřeno Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). MŠMT stanovuje základní strategie v daných oblastech rizikového chování, stanovuje priority na budoucí období na základě systematického sběru dat a jejich vyhodnocování, vytváří materiální, personální a finanční podmínky pro realizaci preventivních programů a metodickou podporu subjektů působících v primární prevenci.

Koordinace primární prevence MŠMT probíhá na dvou úrovních:

- 1. Horizontální úroveň** – spolupráce MŠMT s příslušnými rezorty (ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo vnitra, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo obrany) a nadrezortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při ministerstvu vnitra. V tomto roce nově rozšířené o spolupráci s ministerstvem financí a ministerstvem spravedlnosti.
- 2. Vertikální úroveň** – metodické vedení a koordinace sítě školských koordinátorů prevence, tvořenou krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci odboru školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), řídicími metodiky prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden), kteří koordinují školní metodiky prevence (pedagogický pracovník školy či školského zařízení).

2.2 Strategie primární prevence

2.2.1 Historie koncepce primární prevence

Před rokem 1989 byl garantem vzdělávání a výchovy v oblastech dotýkajících se ochrany zdraví a prevence Ústav zdravotní výchovy pod ministerstvem zdravotnictví. Primární důraz byl kladen na prevenci užívání návykových látek. Neexistoval žádný

oficiální dokument v oblasti prevence, žádná národní strategie či koncepce, ani žádné preventivní systémy. Veškeré preventivní aktivity byly realizovány na školách výjimečně, individuálně, bez vedení speciálně vzdělaných pracovníků v oblasti prevence. První snahy o koncepčnost začaly v 90. letech. V roce 1993 vydalo ministerstvo vnitra Strategii protidrogové politiky, kde bylo poprvé definováno, jaké je třeba vytvořit opatření pro systémové aktivity v oblasti prevence. Vznikla Meziresortní protidrogová komise, která koordinovala drogovou politiku. Vstupem nestátních neziskových organizací začaly vznikat první systémové aktivity v oblasti přímého provádění preventivních programů a školení pedagogů. Kolem přelomu tisíciletí se začaly objevovat první významné odborné publikace o primární prevenci. Ministerstvo školství nastartovalo profesionalizaci přístupu k primární prevenci a vydalo první **Koncept prevence zneužívání návykových látek a dalších sociálně patologických jevů u dětí a mládeže na období 1998-2000**. V první koncepci primární prevence chyběly základní požadavky na konkrétní cíle primární prevence, časový plán a systém i určení zodpovědnosti za realizaci jednotlivých preventivních aktivit. Primární prevence byla zaměřena především na nespecifickou prevenci – volnočasové aktivity dětí a mládeže. Chyběla kontrola kvality a efektivity uskutečňovaných preventivních programů. K modernizaci koncepce primární prevence došlo po roce 2002, na počátku mezirezortní spolupráce. Ministerstvo školství přeneslo zodpovědnost za primární prevenci na odbor speciálního školství a prevence, který ve spolupráci s Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky sestavil pracovní skupinu spolupracující se zástupci všech zodpovědných resortů. Vznikl první **Akční plán realizace Národní strategie protidrogové politiky** a další koncepční dokumenty zabývající se primární prevencí.

2.2.2 Současná strategie primární prevence

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vytváří Národní strategii primární prevence rizikového chování. Dokument vychází ze závěrů pravidelných jednání s krajskými školskými koordinátory prevence a metodiky prevence, z dlouhodobých cílů stanovených Strategiemi mezirezortních orgánů a se zkušeností s naplňováním předchozích koncepcí prevence zneužívání návykových látek a dalších rizikových projevů

chování dětí a mládeže. **Národní strategii primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018** předcházely koncepce prevence zneužívání návykových látek a dalších projevů rizikového chování u dětí a mládeže na období 1998-2000, 2001-2004, 2005-2008 a 2009-2012.

Současná strategie prevence resortu školství je vypracovaná v souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání (Bílou knihou), Akčním plánem Evropské unie boje proti drogám a v souladu s dalšími národními dokumenty, jako jsou Strategie prevence kriminality na období 2012-2015, Národní strategie protidrogové politiky na období 2010-2018 a **Standardy primární prevence rizikového chování**, které byly schváleny v roce 2013. Nově schválené Standardy vznikly v rámci ESF (Evropského sociálního fondu) projektu VYNSPI (Tvorba systému modulárního vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů pro pedagogické a poradenské pracovníky škol a školských zařízení na celostátní úrovni)⁵, který byl realizován Klinikou adiktologie a Národním ústavem vzdělávání (dříve Institutem pedagogicko-psychologického poradenství) v letech 2009 - 2012.

Cílem nových Standardů primární prevence bylo především vytvoření koordinovaného postupu všech článků v systému prevence, jak na národní, tak regionální úrovni, zajištění komplexnosti, systematičnosti a dlouhodobého působení preventivních programů, garance kvality služeb (zabezpečení finančních zdrojů a certifikace realizátorů programů) a především vytvoření systému vyhodnocování kvality strategie primární prevence. Současná strategie je strukturovaná tak, aby se usnadnilo hodnocení její realizace a efektivity, aby byly její cíle realistické (dosažitelné) a měřitelné (hodnotitelné).⁶ V souvislosti s novou strategií prevence byl vytvořen i nový **Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy**⁷, aby odpovídal novým standardům a splňoval jejich cíle.

---

⁵ VYNSPI, projektové číslo CZ.1.07/1.3.00/08.0205.

⁶ *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018*. Str.5. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013.

⁷ MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ČABLOVÁ, L., VESELÁ, M., ZAPLETALOVÁ, J. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Metodická publikace MŠM Ta Kliniky adiktologie VFN 1, LF UK v Praze. Praha: Klinika adiktologie 1. Lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012.

2.3 Školní poradenské pracoviště

Poradenské služby a preventivní programy realizované na školách by měly být koordinovány se službami školských poradenských zařízení v regionu. Realizace školního pedagogicko-psychologického poradenství předpokládá vytvoření vnitřního systému komunikace ve škole, na kterém se podílí ředitel školy ve spolupráci s třídními učiteli, metodiky výchovného poradenství, metodiky vzdělávání žáků se speciálními potřebami a dalšími pedagogy. Tito pedagogové poskytují metodickou a konzultační podporu žákům a jejich rodičům a vytvářejí konzultační tým pro pedagogické pracovníky školy. Na většině škol je vytvořen základní tým **školního poradenského pracoviště** ve složení – školní psycholog, výchovný poradce, metodik primární prevence a speciální pedagog. Součástí tohoto týmu mohou být na školách také asistenti pedagoga a sociální pedagogové. Za služby školního poradenského pracoviště odpovídá ředitel školy⁸.

Školní metodik prevence patří k nově zavedeným funkcím školního poradenského pracoviště. Jeho činnosti zahrnují metodické, informační a poradenské aktivity v oblasti prevence rizikového chování. Součástí jeho kompetencí je koordinace, tvorba a realizace Minimálního preventivního programu školy, strukturovaného podle potřeby dané školy a vyhodnocování (evaluace) efektivity realizovaných preventivních programů. Školní metodik prevence musí mít pro výkon své práce kvalifikační předpoklady získané studiem k výkonu specializovaných činností⁹ a metodicky je veden krajským koordinátorem prevence.

2.4 Legislativní rámec pro oblast prevence ve školství

Do roku 2005 byl systém primární prevence vymezen Metodickým pokynem MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů č. j. 14514 z roku 2001. Přelomový se stal rok 2004, kdy byl přijat nový školský zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Od tohoto roku mají školy zákonnou povinnost

---

⁸ § 7 odst. 1 vyhlášky č.72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, § 9 odst. 1 písm.c.

⁹ Odst. 2 vyhlášky č.317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků. Akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

realizovat ve školách prevenci. Tato povinnost a opatření vztahující se k ní jsou definované v zákonech a vyhláškách:

Zákon č.561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, Vyhláška č.15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitost dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy, ve znění vyhlášky č. 225/2006 Sb., Vyhláška č.72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních, Vyhláška č.73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, Vyhláška č.74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání

Vyhláška č.364/2005 Sb., o vedení dokumentace školy a školských zařízení a školní matriky a o předávání údajů z dokumentace škol a školských zařízení a ze školní matriky, ve znění pozdějších předpisů.¹⁰

Předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků, jejich pracovní dobu, další vzdělávání a kariérní systém pedagogických pracovníků upravuje Zákon o pedagogických pracovnících:

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků, ve znění nařízení vlády č. 273/2009 Sb., Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků. Akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb.¹¹

Přehled zákona o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních je definován v Zákonu o výkonu ústavní a ochranné výchovy a preventivní péče:

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.¹²

---

¹⁰ ÚZ, číslo: 950 ŠKOLSTVÍ. Ostrava: Sagit, 2013

¹¹ Tamtéž

¹² Tamtéž

3 MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLU

3.1 Definice minimálního preventivního programu

Minimální preventivní program pro základní školy je komplexní, dlouhodobý, systematický a provázaný soubor aktivit, jejichž cílem je předcházet rizikovému chování dětí a mládeže. Je zaměřený na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Součástí programu je také specifická intervence pomáhající žákům osvojit si takové znalosti, dovednosti a způsobilosti, které efektivně snižují riziko výskytu konkrétních forem rizikového chování. Program začíná vstupem dítěte do školy a končí jeho odchodem, jde tedy o kontinuální působení na dítě napříč celou školní docházkou. Minimální preventivní program je konkrétní dokument, zpracováváný na období vždy jednoho školního roku a vychází z dlouhodobého preventivního programu školy – Školní preventivní strategie, která je součástí příslušného školního vzdělávacího programu, vycházejícího z rámcového vzdělávacího programu. Minimální preventivní program musí korespondovat se školním řádem a celkovými podmínkami školy.¹³

Pojem Minimální preventivní program byl poprvé použit v rámci Metodického pokynu MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů z roku 2001.¹⁴ Tento pojem je již velmi zažitý, i když jeho název může být zavádějící. Činnost školy v oblasti prevence nemůže být chápána jako minimální. Výchova a vzdělávání žáků v oblasti prevence rizikového chování je obsáhlá, komplexní, uchopovaná v celé šíři předmětné problematiky. A přestože hraje hlavní úlohu ve výchově dítěte a jeho zdravých postojů k životu rodina a rodinná výchova, stále více se v současnosti tato zodpovědnost přenáší na školy a školská zařízení z důvodů nedostatečného času stráveného rodiči a dětmi.

---

¹³ MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ČABLOVÁ, L. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování, 16 Prevence*. Str. 83. Praha: TOGGA, Univerzita Karlova v Praze, Klinika adiktologie 1. LF a VFN v Praze, 2012.

¹⁴ Metodický pokyn MŠMT č.j.: 14514 z roku 2001.

3.2 Tvorba minimálního preventivního programu

Minimální preventivní program je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce se žáky, zapojení pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci žáků školy. Odpovědnost za podporu, vytváření a realizaci programu nese ředitel školy. Koordinace tvorby programu a kontrola realizace patří ke standardním činnostem školního metodika prevence. Školní metodik prevence za realizaci Minimálního preventivního programu zodpovídá a program průběžně vyhodnocuje. Písemné vyhodnocení účinnosti realizace programu za školní rok je součástí výroční zprávy o činnosti školy a podléhá kontrole České školní inspekce. Na tvorbě programu se podílejí všichni pedagogové školy. Jednotliví učitelé začleňují v rámci programu preventivní témata do výuky svých předmětů. Začlenění témat primární prevence ve výuce je rozpracované ve školním vzdělávacím programu.¹⁵ Struktura Minimálního preventivního programu by měla být založena na třech hlavních pilířích: soubor pravidel pro zvýšení bezpečnosti dětí ve škole a na školních akcích – koncept „bezpečné školy“, programy zaměřené na rozvoj dovedností pro život, skládající se z programů zaměřených na rozvoj sociálních dovedností žáků a dovedností sebeovlivnění a programy specificky zacílené na jednotlivé formy rizikového chování žáků.

Základní rámec pro realizaci Minimálního preventivního programu tvoří aktuální dokumenty a materiály v oblasti prevence vycházející z platné školní legislativy:

- platné školské dokumenty pro oblast primární prevence,
- koncepce primární prevence na úrovni celonárodní, kraje, obce,
- standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek,
- dlouhodobá preventivní strategie školy,
- řád školy,
- krizový plán a postup školy při výskytu rizikových forem chování dětí a mládeže,
- sankční řád.

Všechny tyto dokumenty by měla mít škola aktualizované ve svém archivu.

---

¹⁵ SKÁČELOVÁ, L. *Primární prevence rizikového chování ve školním prostředí. 4. Minimální preventivní program školy*. Str. 101. Praha: TOGGA, Sdružení SCAN, Univerzita Karlova v Praze, Centrum Adiktologie, 2010.

Minimální preventivní program má jasně definované dlouhodobé a krátkodobé cíle a je naplánován tak, aby mohl být řádně proveden. To předpokládá přizpůsobení se struktuře školy, specifické populaci v rámci školy a v jejím okolí a znalost kulturních, sociálních a politických okolností v oblasti, ve které se škola nachází. Program musí důsledně respektovat rozdíly ve školním prostředí, měl by pomáhat s ochranou lidských práv zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin, jako jsou minority, cizinci, děti ze sociálně znevýhodněných rodin.

3.2.1 Analýza výchozí situace školního zařízení

Každá škola a školské zařízení si vytváří svůj Minimální preventivní program zaměřený na potřeby dané školy. Charakteristika školy vychází z její interní analýzy. Cílem analýzy je subjektivní pohled školy na aktuální realitu, ve které se škola nachází. Pro úspěšnou analýzu je důležité zmapování vnitřních a vnějších zdrojů školy a monitoring výskytu rizikového chování ve škole.

Mezi vnitřní zdroje školy patří charakteristika školy a její specifika – charakteristika budovy školy, materiálně-technické vybavení školy, sociokulturní a národnostní charakteristika žáků, prostředí školy (venkovská, městská, sídlištní aj.), popis rizikových míst ve škole pro výskyt nebezpečných či rizikových situací (šatny, hřiště, WC aj.), školní řád a jiné dokumenty popisující pravidla chování ve škole. Dalšími vnitřními zdroji školy jsou možnosti a limity pedagogického týmu, preventivního týmu a vedení školy (systém školního poradenského pracoviště, funkce metodika primární prevence a jeho postavení ve škole, funkce výchovného poradce, kompetence třídních učitelů aj.). Součástí zmapování vnitřních zdrojů školy je zmapování dostupných informačních materiálů a dokumentů, které mohou být i přílohou Minimálního preventivního programu (školní rizikové plány, odborná a metodická literatura, webové stránky školy, školní časopisy, aj.).

Vnějšími zdroji školy se rozumí širší podpůrná síť institucí, odborných zařízení, odborníků, informací nebo služeb, které školnímu metodikovi prevence pomáhají připravit a rozvíjet Minimální preventivní program, na které se může školní metodik obrátit v případě indikovaného rizikového chování a nutné intervence. Takovými zdroji jsou především: poradenský metodik prevence při pedagogicko-psychologické poradně,

krajský školský koordinátor prevence, kurátor a sociální pracovník (Odbor sociálně-právní ochrany dětí), Policie ČR, lékaři, klinický psychiatr a psycholog a další poradenská zařízení v oblasti prevence. Seznam vnějších zdrojů nemusí být nutně zahrnut do samotného dokumentu Minimálního preventivního programu, ale jejich výčet a seznam kontaktů by měl být přílohou dokumentu¹⁶.

Monitoring výskytu rizikového chování žáků provádí na škole všichni pedagogičtí pracovníci. Hlavním zdrojem informací jsou třídní učitelé, kteří sledují a pravidelně vyhodnocují klima své třídy. Důležité informace mohou poskytnout samotní žáci při práci s třídním kolektivem na třídnických hodinách nebo formou dotazníkových šetření a jejich rodiče při individuálních konzultacích s učiteli. Dalšími zdroji informací pro popis situace ve škole mohou být výstupy záznamů školního metodika prevence a ostatních členů týmu školního poradenského pracoviště, zápisy z výchovných komisí, důvěrná sdělení sociálních pracovníků a pedagogicko-psychologické poradny. Pro monitoring výchozí situace je vhodné použít výstupy evaluace Minimálního preventivního programu z minulých let.

3.2.2 Stanovení cílů minimálního preventivního programu

Dlouhodobé cíle v oblasti primární prevence jsou definovány v preventivní strategii školy a měly by korespondovat s Národní strategií primární prevence rizikového chování dětí a mládeže. Dlouhodobé cíle jsou spíše obecnějšího charakteru, zohledňují všechny oblasti rizikového chování a vycházejí z obecného cíle primární prevence:

*„Výchova k předcházení, minimalizaci či oddálení rizikových projevů chování, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládnání zátěžových situací osobnosti jako standardní součást výchovně vzdělávacího procesu“.*¹⁷

Součástí dokumentu Minimálního preventivního programu by měly být **krátkodobé cíle**. Krátkodobé cíle jsou konkrétní cíle pro příslušný školní rok, které se zaměřují na

---

¹⁶ *Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu*. Str. 9. Praha: Pražské centrum primární prevence, 2010.

¹⁷ *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018*. Str. 6. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013.

projevy rizikového chování dané cílové skupiny v konkrétním školním roce. Krátkodobé cíle vycházejí z pravidelného monitoringu školního prostředí a monitoringu výskytu rizikového chování ve škole a vyhodnocení úspěšnosti preventivních aktivit v předešlém roce. Na základě stanovení konkrétních cílů se pak v Minimálním preventivním programu volí konkrétní opatření či aktivity, které povedou k realizaci těchto cílů. Pro posouzení, zda vybraný program primární prevence naplnil stanovený cíl, je třeba najít indikátory naplnění cílů, tedy konkrétní ukazatele, z jejichž měření bude zřejmé, jak byl daný cíl naplněn. K definování cílů při plánování Minimálního preventivního programu a k rychlému zhodnocení proveditelnosti školního programu je doporučena tvorba cílů podle modelu SMART¹⁸:

S – specifické

M – měřitelné

A – akceptovatelné

R – realistické

T – termínované (časově ohraničené).

3.2.3 Vytvoření souboru aktivit pro jednotlivé cíle

Jednotlivé aktivity preventivního programu se zaměřují na všechny cílové skupiny, tedy žáky, rodiče i učitele. Při plánování preventivních aktivit je v Minimálním preventivním programu podstatné definovat krátkou charakteristiku programu, stanovit jeho realizátora a termín konání aktivity a určit osoby zodpovědné za program. Preventivní programy by měly provádět pouze ty osoby, které jsou v oblasti prevence kvalifikované, mají dostatečné znalosti, vědomosti a zkušenosti v oblasti rizikového chování. Organizace, které preventivní programy nabízejí, by měly prokázat, že program odpovídá stanoveným kritériím kvality - certifikaci odborné způsobilosti poskytovatelů

---

¹⁸ *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy.* Metodická publikace MŠM Ta Kliniky adiktologie VFN 1, LF UK v Praze. Str. 14. Praha: Kliniky adiktologie 1. Lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012.

programů školské primární prevence, odpovídající příslušným standardům¹⁹. Při volbě programu je důležité dbát na zásady efektivity primární prevence. V doporučeném návrhu Struktury Minimálního preventivního programu jsou jako dobrý příklad uvedeny **Zásady efektivity primární prevence** tak, jak je definují Nešpor, Csémy, Pernicová²⁰:

- program začíná pokud možno brzy a odpovídá věku,
- program je malý a interaktivní,
- program zahrnuje podstatnou část žáků,
- program zahrnuje získávání relevantních sociálních dovedností a dovedností potřebných pro život,
- program bere v úvahu místní specifika,
- program využívá pozitivní modely,
- program zahrnuje legální i nelegální návykové látky,
- program zahrnuje i snižování dostupnosti návykových rizik,
- program je soustavný a dlouhodobý,
- program je prezentován kvalifikovaně a důvěryhodně,
- program je komplexní a využívá více strategií,
- program počítá s komplikacemi a nabízí dobré možnosti, jak je zvládat.

Uvedené zásady jsou definované pro oblast protidrogové prevence, jejich platnost je však obecně přijatelná v celé oblasti rizikového chování.

Typy programů primární prevence jsou časově ohraničenou jednotkou práce s cílovou skupinou. Jedná se o minimální časový rámec nutný pro realizaci daného typu programu. Z důvodů vykazování a porovnatelnosti údajů o poskytovaných službách jsou jednotlivé typy programů přesně definované:

---

¹⁹ *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek.* Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2005.,

Nové standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování byly schváleny ministrem školství, mládeže a tělovýchovy dne 26. března 2013 pod č.j. MSMT-9203 /2013-22. Standardy byly upraveny tak, aby bylo možno certifikovat všechny programy primární prevence bez ohledu na to, na který typ rizikového chování se zaměřují. Výsledkem jsou 4 základní obecné Standardy (ošetřující program samotný, práva klientů, personální práci v zařízení a organizační aspekty na místo původních 12 dílčích standardů) a 3 speciální standardy - speciální standardy jsou v souladu s aktuální terminologií rozděleny na tři typy programů dle typu primární prevence: všeobecné, selektivní, indikované.

²⁰ NEŠPOR, K., CSÉMY, L., PERNICOVÁ, H. *Zásady efektivní primární prevence.* Praha: Sportpropag, 1999.

1. **Bloky primární prevence** – jednotka dlouhodobého a komplexního programu primární prevence založená na principu interaktivity, která má pevnou vnitřní strukturu (1. úvod, 2. stěžejní téma, 3. závěr a hodnocení). Zahrnuje informace o problematice různých forem rizikového chování, řízené diskuze, interaktivní hry a jiné podobné aktivity. Minimální rozsah je 90 minut, u žáků prvního stupně minimálně 45 minut.
2. **Interaktivní seminář** – jednorázová aktivita, která interaktivní formou zprostředkovává informace o problematice různých forem rizikového chování. Tématicky je vždy zaměřen na minimálně jednu formu rizikového chování. Minimální rozsah je 90 minut.
3. **Beseda** – forma jednorázové primárně-preventivní aktivity, při které lektor rozhovorem s posluchači zjišťuje jejich znalosti, názory, postoje, zaměřuje se na konkrétní témata, která z rozhovoru vyplynou. Odpovídá na dotazy a dává prostor pro vyjádření jednotlivých osob ve skupině. Tato forma předpokládá aktivní zapojení cílové skupiny. Minimální rozsah je 45 minut.
4. **Komponovaný pořad** – jednorázový program kombinující uměleckou formu (např. divadelní představení) s následnou diskusí s odborníky v oblasti léčby a prevence různých forem rizikového chování. Tato forma předpokládá aktivní zapojení cílové skupiny. Minimální rozsah je 90 minut.
5. **Pobytové akce** – systematická práce s cílovou skupinou realizovaná mimo běžné prostředí. Podmínkou je zajištěná návaznost na další aktivity programu s důrazem na kontinuitu a komplexnost primární prevence. Minimální rozsah je 8 hodin.
6. **Situační intervence** – předem naplánovaná specifická aktivita vycházející z aktuální situace, která vyžaduje okamžitý zásah pracovníka programu nad rámec realizovaného programu. Minimální rozsah je 5 minut.
7. **Individuální konzultace** – specifická osobní konzultace s klientem programu, zaměřená především na podporu a řešení individuálních potíží klienta v programu nebo i potíží souvisejících s jeho běžným životem mimo program. Minimální rozsah je 30 minut.
8. **Vzdělávací kurz** – ucelený vzdělávací program pro sekundární cílovou skupinu zahrnující teoretickou přípravu z oblasti primární prevence rizikového chování,

nácvik praktických dovedností, popřípadě prohlubování získaných znalostí a dovedností. Minimální rozsah je 40 hodin.

9. **Vzdělávací seminář** – jednorázová vzdělávací aktivita pro sekundární cílovou skupinu informačně vzdělávacího charakteru na konkrétní téma vedená interaktivní formou, předpokládá aktivní zapojení cílové skupiny. Minimální rozsah je 90 minut.

10. **Přednáška** – jednorázová aktivita informačního charakteru zaměřená na konkrétní téma, která nepředpokládá výrazné aktivní zapojení cílové skupiny. Minimální rozsah je 45 minut.²¹

Programy a aktivity primární prevence realizované externími organizacemi by nebylo možné uskutečňovat bez adekvátního zabezpečení finančních zdrojů. Pokud program splňuje kritéria kvality (certifikace) a efektivity, pak je možné na něj získat finanční podporu, většinou ve formě dotačního řízení. Hlavním garantem této oblasti je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Zároveň by měla být primární prevence financovaná z rozpočtů krajů, měst a obcí.

3.2.4 Evaluace primárně preventivních aktivit

Každý preventivní program, který je hrazen z veřejných rozpočtů a probíhá na půdě školy, by měl být evaluován. To znamená, že by mělo být ověřeno, zda byl pro danou cílovou skupinu vhodný, zda byl způsob jeho realizace přiměřeně přizpůsoben prostředí a podmínkám školy a zda splňoval cíle, které definoval. Nejčastější formou vyhodnocování efektivity preventivních programů bývá vyhodnocování dopadů jednotlivých preventivních aktivit na žáky. Tento přístup klade velké nároky na znalost a zkušenost realizátorů programu, na kvalitu programu a finanční zajištění programu. Velkou obtíží hodnocení výsledku programu prevence může být fakt, že plánovaná změna chování v důsledku prevence se u cílové skupiny v měřitelné míře může projevit s delším časovým odstupem, než probíhá samotné časové hodnocení. Některé změny chování jedinců z cílové skupiny se nemusí navenek projevit vůbec. Proces sledování a hodnocení

---

²¹ *Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu*. Str. 15 – 17. Praha: Pražské centrum primární prevence, 2010

dopadu primárních preventivních aktivit na žáky musí být dlouhodobý a systematický a nelze ho použít jako východisko pro krátkodobé cíle Minimálního preventivního programu v dalším roce.

Evaluace Minimálního preventivního programu by neměla být pouze nástrojem hodnocení výsledku práce, ale měla by především sloužit jako jedno ze základních východisek pro plánování primárně-preventivních aktivit pro příští školní rok. Evaluace je úzce provázaná s průběžným monitoringem školního prostředí a projevů rizikového chování, vychází z indikátorů naplnění krátkodobých cílů a z definic náplně jednotlivých programů. Při evaluaci by se měly sledovat dvě oblasti:

1. **Kvalitativní složka realizovaných programů** – hodnocení, zda bylo dosaženo stanovených cílů a indikátorů. Na základě tohoto posouzení se rozhodne, zda se v daném programu bude pokračovat i v následujícím období. To souvisí jednak s tím, jak byl program v minulém roce úspěšný, ale také s tím, jaké jsou potřeby pro rok následující a zda daný program koresponduje s cíli pro další rok.
2. **Kvantitativní složka realizovaných programů** – udává počty aktivit, které byly pro jednotlivé cílové skupiny ve škole realizovány, a také množství jedinců, kteří těmito aktivitami v rámci jednotlivých cílových skupin prošli.

Pro účely evaluace by skupina zpracovatelů měla mít sestavenou sadu nástrojů hodnocení. Hodnotící nástroje by měly být vybírány s ohledem na časové, personální a ekonomické možnosti školy. Měřené změny v průběhu nebo po intervenci lze například porovnávat s kvantitativními daty před její realizací (např. zda došlo ve srovnání s minulým rokem ke snížení, či zvýšení procenta žáků, kteří prohlašují, že je ve škole dobrá atmosféra). Kromě monitorovacích nástrojů má škola k dispozici i další zdroje dat jako např. výstupy záznamů školního metodika prevence, záznamy výchovného poradce a školního psychologa, záznamy třídních učitelů nebo SWOT analýzu.²² Nástroje pro diagnostiku třídy mohou být **nestandardizované**, mezi něž patří klinické metody (pozorování, rozhovor, rozbor produktů, rozbor pedagogické práce), pohybové a sociální hry či artefietické činnosti nebo **standardizované**, jako jsou sociometrická šetření,

---

²² *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy.* Metodická publikace MŠM Ta Kliniky adiktologie VFN 1, LF UK v Praze. Str. 18. Praha: Klinika adiktologie 1. Lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012.

dotazníky a screening, zaměřené na sociální vztahy mezi dětmi (SORAD, B-3, B-4, D-1), na klima třídy (MCI, CES) nebo individuální analýzu chování (DSA, TQ, Monitorovací systém 2001). Velkou výhodou většiny dotazníkových šetření je, že je může proškolený pedagog používat sám. Nejedná se tedy o psychologické testy, kde je použití vyhrazeno pouze psychologům. Přesto je doporučeno, aby vždy pedagog konzultoval použití a výsledky testu s psychologem.²³

Výsledkem evaluace by mělo být vyhodnocení, zda bylo skutečně dosaženo stanoveného cíle, zda se v příštím roce bude opakovat stejný přístup a postup ve výběru preventivních programů a na co se v příštím roce krátkodobé cíle Minimálního preventivního programu zaměří.

---

²³ HADJ MOUSSOVÁ, Z., DUPLINSKÝ, J. et al. *Diagnostika – pedagogicko-psychologické poradenství II*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7290-101-X.

4. CÍLOVÉ SKUPINY V PRIMÁRNÍ PREVENCÍ NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

4.1. Definice cílových skupin

Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování popisuje cílovou skupinu v primární prevenci takto: *Cílovou skupinu preventivního programu můžeme definovat jako skupinu populace, na kterou se daný primárně preventivní program orientuje, tedy pro kterou je vzhledem ke svým cílům a metodám nejvíce vhodný/určený. Základním parametrem popisu každého preventivního programu je jasné vymezení cílové skupiny a popis kritérií, které tuto cílovou skupinu vymezují.*²⁴

Kritéria pro popis cílových skupin jsou nejčastěji stanovena prostřednictvím základních znaků, jako jsou věk, pohlaví, vzdělání, profese, příslušnost k určité sociální skupině, zdravotní stav či projevy rizikového chování. Dalšími kritérii mohou být náboženské vyznání nebo příslušnost k určité neformální nebo názorové skupině. V každém školním preventivním programu je důležité pro každou skupinu žáků zvolit takovou strategii, která bude odpovídat jejich věku a jejich potřebám. Standardy MŠMT²⁵ umožňují několik přístupů ke třídění cílových skupin:

Věkové kritérium – definuje populaci do pěti cílových skupin. Hranice mezi skupinami reflektují významné vývojově-psychologické periody. Systém dělení také odpovídá věkové hranici stanovené zákonem:

- předškolní věk (3-6 let),
- mladší školní věk (6-12 let),
- starší školní věk (12-15 let),
- mládež (15-18 let),
- mladí dospělí (18-25 let).

---

²⁴ MIOVSKÝ, M., ČABLOBÁ, L. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování, 2. Cílové skupiny v primární prevenci.* Str. 19. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, Klinika adiktologie, Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, TOGGA, 2012. ISBN 978-80-87258-89-7.

²⁵ *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek.* Str. 10. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2005

Kritérium náročnosti – rozdělení cílové skupiny podle míry sociální a zdravotní zátěže ve vztahu k rizikovému chování. Míra zátěže u cílových skupin odráží celkovou náročnost preventivní práce. Do zasažené populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží podílející se na komplikujících faktorech je populace uživatelů návykových látek.

Do kritérií náročnosti patří dělení preventivních programů podle úrovně prevence:

- programy všeobecné prevence,
- programy selektivní prevence,
- programy indikované prevence,
- sekundární prevence,
- terciální prevence.

Sociálně–společenské kritérium – kritérium úzce propojené s předchozími dvěma členěními, zohledňující výchozí sociálně-kulturní a sociálně-ekonomická prostředí cílových skupin i jednotlivců. Základní členění se dělí:

- znevýhodněná komunita (etnika, minority, přistěhovalci, uprchlíci, skupiny, které jsou ohrožené sociální deprivací),
- rodina s rizikovými faktory (děti pocházející z rodin, kde se vyskytuje užívání alkoholu a návykových látek, popř. další rizikové faktory),
- děti ohrožené nedokončením školní docházky (většinou věková skupina 10-12 let, kdy se preventivní programy zaměřují na záškoláctví a cílenou intervenci),
- mladí pachatelé trestných činů (programy včasné intervence s cílem zabránit další recidivě),
- mládež ohrožená sociálně-ekonomickým vyloučením (věková skupina 13-26 let, vykazující problémy se školní a pracovní integrací).

Podobná jako sociálně-společenské kritérium je často používaná mezinárodní klasifikace (EMCCDA)²⁶ cílových skupin podle **příslušnosti jedince ke skupině**: etnická skupina, rodina s rizikovými faktory, pohlaví (genderové rozdíly) a tzv. rekreační uživatelé drog.

---

²⁶ EMCCDA (2011). *Target groups of selective prevention*. Retrieved 17th November 2011.

4.2. Vliv cílových skupiny na hodnocení kvality programů prevence

Každý primárně preventivní program uskutečněný na základní škole by měl být průběžně evaluován. Poskytovatelé primárních preventivních programů se zaručují, že jejich program odpovídá stanoveným kritériím kvality (certifikaci odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence), tedy že programy odpovídají příslušným standardům. Kritéria kvality mohou posloužit jako evaluační nástroj jednotlivých programů (srovnávání míry naplnění jednotlivých kritérií). Nevýhodou tohoto postupu vyhodnocování je nepružnost v reagování na proměnu potřeb cílových skupin. Každý preventivní program musí být posuzován také z hlediska naplnění individuálních potřeb dané školy a konkrétní cílové skupiny.

Nejdůležitějším vodítkem pro úspěšné vyhodnocení programu je stanovení přesně vymezených cílů. To vyžaduje znalost individuálních charakteristik jednotlivých cílových skupin. Každá cílová skupina má svá specifika. Zpracovatelé vyhodnocení úspěšnosti preventivních programů by se měli orientovat v jednotlivých specifikách cílových skupin. To předpokládá nejen znalost věkových kritérií, ale především úzkou spolupráci s třídními učiteli a pedagogy jednotlivých předmětů, kteří monitorují klima třídy. Neméně důležitá je spolupráce s rodiči.

Znalost klimatu školních tříd vychází z jejich pravidelné diagnostiky. Skupina spolužáků tvořících kolektiv třídy je důležitým sociálním faktorem. Z hlediska sociální psychologie je školní třída formální sociální skupina. Přesto tato formální sociální skupina vykazuje silná osobní pojítka (citové a emoční vazby), s jakými se setkáváme uvnitř primární skupiny – rodiny. Žák se svými spolužáky v prostředí školy tráví často více času než v rodinném prostředí, buduje si zde své první sociální role a pozice, přejímá a spoluvytváří normy a hodnoty této společenské skupiny.

Vztahy žáků v rámci třídy se vytvářejí v závislosti na tom, jak žáci vospívají. Na počátku školní docházky závisejí vztahy mezi žáky hlavně na učiteli. Učitel má svým postojem k jednotlivým žákům významný vliv na utváření vztahů mezi nimi i na kolektivní hodnoty a normy, předává žákům nejen znalosti a dovednosti, ale ovlivňuje jejich názory, chování a postoje. Žáci na druhém stupni se zpravidla více uzavírají do sebe a sociální dění uvnitř této skupiny je pro dospělé často nedostupné. Poznání vnitřního

života žákovské sociální skupiny je tedy tím obtížnější, čím jsou děti starší.²⁷ Jak žáci dospívají, osvojují si hodnoty a normy ovlivněné nejen vzorem z rodinného prostředí, ale především vlivem svých vrstevnických skupin. Preventivní aktivity u žáků na druhém stupni základní školy narážejí na už vytvořené postoje žáků, které je velmi obtížné měnit. Znalost hodnotové orientace vrstevnických skupin napomáhá lépe porozumět této věkové kategorii.

---

²⁷ SPÁČILOVÁ, H. *Pedagogické diagnostika v primární škole I.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-244-0568-7.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 HODNOTOVÁ ORIENTACE ŽÁKŮ 2. STUPNĚ ZŠ

5.1 Hodnotový svět dětí staršího školního věku

Každý z nás žijeme v určitém hmotném prostředí, ať už přírodním nebo vytvořeném člověkem, z něhož vychází naše biologická výbava, která předurčuje naše chování. Zároveň ale žijeme v prostředí sociálním, v rodinných, pracovních a dalších mezilidských vztazích a v prostředí kulturním, kde sdílíme s ostatními určité společenské hodnoty a normy. V interakcích s těmito prostředími se učíme vytvářet pravidla mezilidského styku, vzájemně působíme jeden na druhého, přijímáme a měníme obecně platné normy a hodnoty. Učíme se sledovat své vlastní zájmy a potřeby, sledujeme a poznáváme zájmy a potřeby těch druhých. Na základě těchto zkušeností posuzujeme okolní svět, interpretujeme situace, ve kterých se nacházíme a na základě našich interpretací pak nadále sami jednáme. Tento proces **socializace** probíhá celý lidský život. Ovšem každá životní etapa má trochu jiný sociální charakter, podmíněný především rozvojem našich kognitivních funkcí, ale i jinou sociální rolí v různých obdobích našeho života.

Jak bylo již zmíněno v minulé kapitole, u starších dětí se preventivní aktivity realizované v rámci školy nejvíce střetávají s již osvojenými hodnotami z různých kulturních a sociálních prostředí, která žáky ovlivňují. Z biologického hlediska je tento starší školní věk nazýván obdobím puberty, tedy období prudkých hormonálních změn v lidském těle, spojených s dospíváním člověka. Ze sociologického hlediska je tato životní etapa považována za počátek emancipace od rodiny, období vyhrocení konfliktů zájmů a vzniku problému vlastní identity.²⁸

Aby mělo preventivní působení na žáky skutečný dopad, aby vedlo k upevňování zdravých životních postojů, aby žáci dokázali rozpoznat rizika, kterým jsou vystaveni a dokázali rizikům odolávat, je potřeba znát postoje a hodnoty, které žáci vyznávají. Pro pochopení hodnotového světa dnešních mladých lidí je nutné porozumět tomu, co mladé

---

²⁸ HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie*. Str. 53. 5. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, 2010.

lidi nejvíce ovlivňuje, jak prožívají svoji situaci v rodině, ve škole mezi kamarády, jaké trendy se mezi nimi objevují, na čem jim skutečně záleží, jaké jsou jejich životní postoje a jak posuzují samotné hodnoty. Obecně nazýváme samotnou hodnotou to, co je pro člověka důležité. Ovšem mezi tím co si člověk myslí, že je pro něj důležité a tím, co je opravdu podstatné, může být ve skutečnosti velký rozdíl. Každé dítě si utváří svůj vnitřní svět v interakci se světem vnějším, s tím, co jej obklopuje a zasahuje jeho prožívání a myšlení. Vnější svět je tvořen z různých oblastí, z nichž některé hrají důležitější roli v utváření hodnot dětí než jiné. Základní roli v životě dětí hrají čtyři oblasti: rodina, škola, kamarádi, volný čas.

Rodina je základním prostředím dítěte. Funkční rodina zajišťuje tu nejlepší možnou péči o dítě, o jeho ranou socializaci, vytváří prvopočáteční předpoklady rozvoje osobnosti. Rodina má pro dítě největší emoční význam. Dítě by mělo být v rodině bezpodmínečně přijímáno a milováno. Vztahy v rodině se do dítěte nejvíce promítají. Rodiny ovšem mohou procházet různými krizemi, které ovlivňují a formují osobnost dítěte. Nedostatky v rodinném prostředí se mohou promítnout do chování dítěte ve školním prostředí, mají vliv na jeho úspěchy ve škole i na rizikové chování dítěte. Rodiče jsou pro děti významnou autoritou a mravním vzorem, ale věkem se vztahy dětí k rodičům mění. U starších dětí s nástupem puberty narůstá autonomie jejich osobnosti a k rodičům zaujímají často kritický postoj.

Škola je prostředí, kde děti tráví, nedobrovolně, nejvíce svého času. Je to místo, kde děti získávají a rozvíjejí své znalosti a dovednosti. Místo, kde se střetávají se společenskými normami, učí se prosazovat vlastní zájmy, hájí své vlastní názory, formují a prezentují své postoje, poznávají, že jsou pravidla a určité zákonitosti, které jsou nezbytnou součástí života a jejich respektování, dodržování či odmítání s sebou nese důsledky. Je to také místo, kde se děti setkávají s nezávislým hodnocením své osobnosti. Hodnocení svých znalostí a dovedností učitelem, kamarády nebo spolužáky. Se stoupajícím věkem žáků klesá autorita a vliv učitele. Starší žáci častěji považují školní povinnosti za nudné a převažuje u nich ve škole zájem o vrstevnické skupiny.

Kamarádi jsou prostředí dospělými často podceňované, ale pro život dětí a především rozvoj jejich hodnot prostředí zásadní. Kamarádi tvoří vrstevnickou skupinu, ve které tráví děti svůj čas každý den, ve školním i mimoškolním prostředí. S přibývajícím

věkem dětí upadá vliv rodičů a učitelů a výrazně stoupá vliv kamarádů. Ve starším věku dětí je příznačné stát se příslušníkem party. Parta kamarádů má společné zájmy, poskytuje prostor pro vzájemnou komunikaci, sdílí stejné hodnoty. V tomto ohledu může parta na dítě působit pozitivně. Na druhé straně se mohou vytvářet skupiny s negativním programem vedoucím až k antisociálnímu jednání. V tomto prostředí se u dětí projevuje vysoká tolerance k závadovému chování a přejímání morálně závadných postojů a životních hodnot.

Volný čas je doba, která zbývá po splnění všech povinností spojených se školní docházkou a dalších činnostech, které je nezbytné vykonávat. Ve volném čase by měly děti dělat vše na základě dobrovolného rozhodnutí a vlastního zájmu. Je to čas, který poskytuje prostor pro poznání sebe samého i vnějšího světa, umožňuje seberealizaci v nejrůznějších činnostech na základě vlastních potřeb a zájmů. Aktivní trávení volného času dětí a mládeže působí jako vhodná prevence proti sklonům k projevům rizikového chování. Starší děti mají tendence opouštět činnosti zájmových kroužků a svůj volný čas tráví raději individuálně. Často utíkají do virtuální reality počítačů a televizních stanic. Preferují komunikaci s vrstevníky přes sociální sítě z pohodlí svého domova. S přibývajícím věkem se zlepšuje uživatelská dovednost informačních technologií a tím stoupá i obliba využívání internetové komunikace.²⁹

Každá z těchto oblastí může vývoj dítěte ovlivňovat z mnoha hledisek. V každé oblasti je mnoho proměnných, které mohou ovlivnit jak rozvoj pozitivní složky osobnosti dítěte, tak i rozvoj negativní složky jeho osobnosti. Rodina a škola jsou pro rozvoj osobnosti dítěte nejdůležitější. Obě instituce významně regulují jeho společenské jednání, působí na dítě záměrně, systematicky a dlouhodobě. Přesto se výchovné styly obou institucí mohou rozcházet, může docházet k rozporům a konfliktům mezi těmito institucemi, což může vést dítě k nejistotě a nečitelnosti nastavených pravidel. Stejně tak i kvalita vztahů a sdílené hodnoty mohou být ve všech čtyřech oblastech velmi odlišné. Každá společenská skupina může upřednostňovat různé zájmy a potřeby jejích členů a mladý člověk je tak vystavován tlaku umět se správně rozhodnout. Ke správnému rozhodnutí je ovšem důležitá zkušenost, kterou člověk na prahu života ještě postrádá.

---

²⁹ BOCAN, M. et al. *Děti v ringu dnešního světa. Hodnotová orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012.

5.2 Hodnotová orientace žáků na 2. stupni ZŠ Kunratice

5.2.1 Cíl průzkumu a hypotézy

Pracuji jako školní metodik primární prevence na základní škole v Praze - Kunraticích. Koordinuji veškeré preventivní aktivity na škole. Jako metodik prevence jsem členem školního poradenského pracoviště. Cílem mého působení na škole není pouze předcházení rizikovému chování žáků, ale také spolupráce s rodiči žáků, kteří jsou rizikovým chováním ohroženi. Zároveň se snažím rodiče informovat o školních preventivních strategiích a navázat s rodiči užší spolupráci se záměrem sjednotit a posílit preventivní působení na žáky. V rámci sdružení rodičů pořádám pravidelné vzdělávací semináře pro rodiče o výchově a vzdělávání dětí. Mojí snahou je především podporovat rodiče v uvědomění si, že právě rodina ovlivňuje dítě nejvíce, že rodinná výchova je pro dítě nejdůležitějším faktorem rozvoje jeho pozitivních vlastností, pozitivních vzorců chování a pozitivního přístupu ke vzdělání.

Dospíváním dítěte a získáváním zkušeností v širším sociálním prostředí vliv rodičů klesá. Čím více se dítě osamostatňuje, tím více dostává rodič prostor pro seberealizaci a budování pracovní kariéry. Současná doba nabízí dospělým velkou nabídku pracovních příležitostí. S tím souvisí i větší tlak na znalosti a dovednosti pracovníků. Nová pracovní místa vyžadují rekvalifikaci a postgraduální studia, stoupá počet hodin pracovní doby. Rodiče jsou nuceni trávit méně času se svými dětmi a čas, který tráví v rodinném kruhu rozdělují mezi nutné provozní povinnosti a odpočinek. Aktivně strávený čas rodičů s dětmi se snižuje, s časem se snižuje i přímé výchovné působení rodičů na dítě.

Svoji výzkumnou část práce jsem zaměřila na hodnotovou orientaci žáků na druhém stupni základní školy s důrazem na zjištění, jaký vliv na osvojování si životních hodnot a postojů má rodina. Za pomoci kvantitativního výzkumu, prostřednictvím dotazníku, jsem se pokusila zjistit, jaké hodnoty jsou důležité pro žáky 2. stupně školy, kde pracuji. Zároveň s tím jsem se pokusila ověřit, které mimoškolní oblasti na žáky nejvíce působí, v návaznosti na zjištění, jak žáci tráví nejvíce svého volného času. Při výzkumu trávení volného času dětí jsem se zaměřila především na čas, který žáci stráví aktivitami společně s rodiči a na konkrétním příkladu odmítání návykových látek jsem demonstrovala, jak doba strávená s rodiči ovlivňuje životní postoje a hodnoty starších dětí.

Také jsem se pokusila prokázat, že otevřená a cíleně vedená komunikace s dětmi, ať už ve škole s pedagogy či doma s rodiči, vede děti k uvědomování si důležitosti vědění. Jsem přesvědčená, že dostatek znalostí vede děti k dovednosti umět se správně rozhodnout.

Cílem výzkumu bylo ověřit následující hypotézy:

Hypotéza č. 1:

Čím více času žáci aktivně s rodiči tráví, tím více si osvojují pozitivní hodnoty a postoje.

Hypotéza č. 2:

Čím více času žáci aktivně s rodiči tráví, tím lépe si osvojují pozitivní postoje k odmítání návykových látek.

Hypotéza č.3:

Pokud si dítě osvojuje důležitost hodnoty „vědění“, pak si také osvojuje hodnoty odmítání rizikového chování.

5.2.2 Použitá metodologie

Ke sběru dat byla použita metoda kvantitativního výzkumu, pomocí strukturovaného dotazníku. K předmětným hodnotám a volnočasovým aktivitám se respondenti vyjadřovali za pomoci uzavřených otázek obsahujících bodové škály. Otázka obsahující škálu k předmětným hodnotám měla rozpětí od 1 do 5, přičemž hodnota 5 vyjadřovala vysokou důležitost dané hodnoty a hodnota 1 naopak nízkou důležitost posuzované hodnoty. Otázka ohledně volnočasových aktivit měla rozpětí od 1 do 5, přičemž hodnota 1 reprezentovala „0 hodin“ a hodnota 5 reprezentovala „2 hodiny a více“.

Výzkum proběhl mezi 1. zářím a 1. listopadem 2013. Dotázáno bylo 127 dětí ve věku 11 až 14 let, žáků 6-8 tříd ZŠ Kunratice (ZŠ Kunratice, Předškolní 420, Praha 4 – Kunratice). Dotazník vyplnilo 118 dětí, z toho 50% chlapců a 50% dívek. Výběrový soubor pro provedení výzkumu jsem zvolila tak, aby bylo možno oslovit děti v rámci jedné školy. Zároveň je zřejmé, že ZŠ Kunratice představuje specifickou lokalitu v rámci hlavního města Prahy, a výsledky tak nebudou reprezentativní pro žáky 2. stupně základních škol v celé České republice.

Příloha A: Strukturovaný dotazník

Dotazník: „Tvůj názor“

1. Jsi:

(Zaškrtni číslo v tabulce)

☐	Chlapec	1
☐	Dívka	2

2. Kolik je ti let?

(Zapiš svůj přesný věk)

.....

3. Do které třídy chodíš?

(Zaškrtni číslo v tabulce)

☐	6. třída	1
☐	7. třída	2
☐	8. třída	3

4. Jak dlouho strávíš průměrně denně:

(Zaškrtni sloupeček v tabulce, který se pro danou aktivitu hodí nejlépe)

	0 hodin	Méně než 1 hodinu	1 hodinu	2 hodiny	Více než 2 hodiny	
☐	Aktivitou s kamarády: venku, na kroužku, v klubu	5	4	3	2	1
☐	Hraním počítačových her/hraním her na mobilu nebo tabletu	5	4	3	2	1
☐	Četbou knih nebo časopisů	5	4	3	2	1
☐	Domácími úkoly, přípravou do školy	5	4	3	2	1
☐	Sportem	5	4	3	2	1
☐	Aktivitou s rodiči: rozhovorem, společnou hrou, procházkou atd.	5	4	3	2	1
☐	Tím, že jsem sám	5	4	3	2	1
☐	Tím, že se nudím	5	4	3	2	1

5. Různí lidé se v životě řídí různými hodnotami. Zaškrtni u každé z následujících hodnot, jak moc jsou důležité pro tebe osobně.

	Velmi důležité	Spíše důležité	Spíše nedůležité	Vůbec není důležité
Mít dobré zdraví	4	3	2	1
Žít v míru	4	3	2	1
Žít ve spokojené rodině	4	3	2	1
Získat dobrou práci	4	3	2	1
Mít dobré přátele	4	3	2	1
Žít v klidu a jistotě	4	3	2	1
Čestně jednat	4	3	2	1
Starat se o své zdraví	4	3	2	1
Mít dobré znalosti, hodně vědět	4	3	2	1
Mít hodně peněz	4	3	2	1
Mít dobrou fyzickou kondici	4	3	2	1
Mít čas na zábavu	4	3	2	1
Mít úspěch a uznání okolí	4	3	2	1
Nekouřit	4	3	2	1
Být členem dobré party	4	3	2	1
Aktivně chránit přírodu	4	3	2	1
Nepít alkohol	4	3	2	1
Nebrat drogy	4	3	2	1
Žít podle náboženských zásad	4	3	2	1

6. Nakonec nám řekni jakou známku jsi měl na konci minulého školního roku z:

	1	2	3	4	5
Matematiky					
Českého jazyka					

Děkujeme za vyplnění dotazníku!

5.2.3 Analýza výsledků výzkumu

Tabulka 1: Denní čas strávený podle jednotlivých aktivit

	Aktivitou s kamarády	Hraním pc her	Četbou knih nebo časopisů	Domácími úkoly	Sportem	Aktivitou s rodiči	Tím, že jsem sám	Tím, že se nudím
0 hodin	4 %	10 %	27 %	5 %	2 %	9 %	14 %	27 %
Méně než 1 hodinu	16 %	18 %	39 %	38 %	15 %	34 %	32 %	33 %
1 hodinu	25 %	22 %	21 %	35 %	33 %	32 %	14 %	19 %
2 hodiny	26 %	28 %	7 %	18 %	16 %	14 %	14 %	11 %
Více než 2 hodiny	29 %	22 %	6 %	4 %	34 %	13 %	25 %	11 %
Méně než hodinu	19 %	28 %	66 %	43 %	17 %	42 %	46 %	60 %
Aspoň hodinu denně	81 %	72 %	34 %	57 %	83 %	58 %	54 %	40 %

Zdroj: autor práce

Ze srovnání času stráveného jednotlivými aktivitami denně vyplývá, že starší žáci tráví více času aktivitou s kamarády (81 % aspoň hodinu denně), než aktivitou s rodiči (54% aspoň hodinu denně). Další klíčovou volnočasovou aktivitou pro žáky druhého stupně je sport (83 % z nich aspoň hodinu denně). Kromě těchto aktivit, kde jsou žáci v přímém kontaktu s vrstevníky, 72 % žáků tráví také aspoň hodinu denně hraním počítačových her nebo her na mobilních telefonech. Naopak nejméně času věnují četbě, když 2/3 z nich (66 %) čtou méně jak hodinu denně. V pořadí aktivit, kterým věnují nejméně času, až s jistým odstupem následují další jako nuda, trávení času osamocen/a, domácí úkoly či aktivity s rodiči.

Tabulka 2: Dopad času aktivně stráveného s rodiči a kamarády na postoj ke sledovaným hodnotám

Důležitost hodnot, průměr na škále: 4 =Velmi důležité 1=Vůbec není důležité	Tráví s rodiči 2 a více hodin denně	Tráví s rodiči méně než 2 hodiny denně	Tráví s kamarády 2 a více hodin denně	Tráví s kamarády méně než 2 hodiny denně	Total
Počet respondentů	27	77	58	46	104
Mít dobré zdraví	3.9	3.7	3.8	3.8	3.8
Žít v míru	3.4	3.2	3.3	3.2	3.3
Žít ve spokojené rodině	4.0	3.8	3.7	3.9	3.8
Získat dobrou práci	3.4	3.6	3.7	3.4	3.6
Mít dobré přátele	3.9	3.8	3.8	3.8	3.8
Žít v klidu a jistotě	3.9	3.4	3.6	3.5	3.5
Čestně jednat	3.3	3.2	3.3	3.2	3.3
Starat se o své zdraví	3.8	3.5	3.6	3.6	3.6
Mít dobré znalosti, hodně vědět	3.4	3.2	3.2	3.3	3.3
Mít hodně peněz	2.9	2.9	3.0	2.8	2.9
Mít dobrou fyzickou kondici	3.4	3.2	3.3	3.1	3.2
Mít čas na zábavu	3.5	3.3	3.3	3.3	3.3
Mít úspěch a uznání okolí	3.2	3.1	3.1	3.0	3.1
Nekouřit	3.7	3.3	3.2	3.7	3.4
Být členem dobré party	3.4	3.0	3.1	3.2	3.1
Aktivně chránit přírodu	2.7	2.5	2.5	2.6	2.5
Nepít alkohol	3.6	2.8	2.8	3.3	3.0
Nebrat drogy	3.7	3.3	3.3	3.5	3.4
Mít dostatek informací	3.2	2.9	2.9	3.0	3.0
Žít podle náboženských zásad	1.6	1.5	1.4	1.7	1.5

Zdroj: autor práce

Tabulka 2 zobrazuje deklarovanou důležitost jednotlivých testovaných hodnot pro žáky druhého stupně podle času aktivně stráveného s rodiči nebo kamarády. Hned první dva sloupce rozlišují respondenty na ty, kteří tráví s rodiči 2 a více hodin času denně, a na ty, jež tráví s rodiči do 2 hodin denně. Ze srovnání vyplývá, že žáci, kteří tráví s rodiči více času, deklarují, že jsou pro ně osobně důležitější prakticky všechny testované hodnoty vyjma hodnot „Získat dobrou práci“ a „Mít hodně peněz“. Největší vliv má čas strávený s rodiči na postoj k výroku „Nepít alkohol“, kde skupina, která tráví s rodiči více času, jej v průměru hodnotí (na škále 1 - vůbec není důležité, 4 - velmi důležité) známkou 3.6 zatímco skupina, která tráví méně času s rodiči, jej hodnotí v průměru známkou 2.8. Vliv času stráveného s kamarády na postoje žáků druhého stupně již není zdaleka tak jednoznačný. U hodnot spojených s rizikovým chováním, jako jsou postoje ke kouření, drogám a alkoholu, má čas strávený s kamarády spíše opačný vliv. Pro respondenty, kteří tráví s kamarády více jak 2 hodiny denně, jsou hodnoty „Nekouřit“, „Nepít alkohol“ a „Nebrat drogy“ méně důležité.

Tabulka 3: Souvislost mezi časem stráveným s rodiči a odmítáním kouření

Důležitost hodnoty: NEKOUŘIT	Doba strávená s rodiči: rozhovorem, společnou hrou, procházkou atd.					Total
	0 hodin	Méně než 1 hodinu	1 hodinu	2 hodiny	Více než 2 hodiny	
Počet respondentů	9	35	33	14	13	104
Velmi důležité	22,2 %	65,7 %	75,8 %	64,3 %	84,6 %	67,3 %
Spíše důležité	11,1 %	8,6 %	12,1 %	21,4 %	15,4 %	12,5 %
Spíše nedůležité	22,2 %	14,3 %	9,1 %	14,3 %	0,0 %	11,5 %
Vůbec není důležité	44,4 %	11,4 %	3,0 %	0,0 %	0,0 %	8,7 %

Zdroj: autor práce

Tabulka 4: Souvislost mezi časem stráveným s rodiči a odmítáním alkoholu

Důležitost hodnoty: NEPÍT ALKOHOL	Doba strávená s rodiči: rozhovorem, společnou hrou, procházkou atd.					Total
	0 hodin	Méně než 1 hodinu	1 hodinu	2 hodiny	Více než 2 hodiny	
Počet respondentů	9	35	33	14	13	104
Velmi důležité	00,0 %	31,4 %	48,5 %	57,1 %	76,9 %	43,3 %
Spíše důležité	22,2 %	20,0 %	30,3 %	21,4 %	23,1 %	24 %
Spíše nedůležité	22,2 %	34,3 %	18,2 %	21,4 %	0,0 %	22,1 %
Vůbec není důležité	55,6 %	14,3 %	3,0 %	0,0 %	0,0 %	10,6 %

Zdroj: autor práce

Tabulka 5: Souvislost mezi časem stráveným s rodiči a odmítáním drog

Důležitost hodnoty: NEBRAT DROGY	Doba strávená s rodiči: rozhovorem, společnou hrou, procházkou atd.					Total
	0 hodin	Méně než 1 hodinu	1 hodinu	2 hodiny	Více než 2 hodiny	
Počet respondentů	9	35	33	14	13	104
Velmi důležité	44,4 %	65,7 %	81,8 %	78,6 %	84,6 %	73,1 %
Spíše důležité	0,0 %	5,7 %	12,1 %	14,3 %	7,7 %	8,7 %
Spíše nedůležité	0,0 %	11,4 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	3,8 %
Vůbec není důležité	55,6 %	17,4 %	6,1 %	7,1 %	7,7 %	14,4 %

Zdroj: autor práce

Ze srovnání času, který žáci druhého stupně tráví s rodiči a hodnotami, které se týkají odmítání návykových látek vyplývá, že žáci, kteří tráví aktivitou s rodiči více než 2 hodiny považují za velmi důležité hodnoty „nekouřit“ (84,6 %), nepít alkohol (79,6 %) a nebrat drogy (4,6 %).

Tabulka 6: Dopad osvojení hodnoty vědění na odmítání alkoholu

Důležitost hodnoty: NEPÍT ALKOHOL	Důležitost hodnoty: Mít dobré znalosti, hodně vědět				Total
	Velmi důležité	Spíše důležité	Spíše nedůležité	Vůbec není důležité	
Počet respondentů	41	50	10	2	103
Velmi důležité	61 %	34 %	30 %	0 %	44 %
Spíše důležité	27 %	26 %	10 %	0 %	24 %
Spíše nedůležité	5 %	34 %	30 %	0 %	21 %
Vůbec není důležité	7 %	6 %	30 %	100 %	11 %
Velmi+spíše důležité	88 %	60 %	40 %	0 %	68 %

Zdroj: autor práce

Tabulka 7: Dopad osvojení hodnoty vědění na odmítání kouření

Důležitost hodnoty: NEKOUŘIT	Důležitost hodnoty: Mít dobré znalosti, hodně vědět				Total
	Velmi důležité	Spíše důležité	Spíše nedůležité	Vůbec není důležité	
Počet respondentů	41	50	10	2	103
Velmi důležité	85 %	60 %	40 %	0 %	67 %
Spíše důležité	10 %	16 %	10 %	0 %	13 %
Spíše nedůležité	0 %	16 %	30 %	50 %	12 %
Vůbec není důležité	5 %	8 %	20 %	50 %	9 %
Velmi+spíše důležité	95 %	76 %	50 %	0 %	80 %

Zdroj: autor práce

Tabulka 8: Dopad osvojení hodnoty vědění na odmítání drog

Důležitost hodnoty: NEBRAT DROGY	Důležitost hodnoty: Mít dobré znalosti, hodně vědět				Total
	Velmi důležité	Spíše důležité	Spíše nedůležité	Vůbec není důležité	
Počet respondentů	41	50	10	2	103
Velmi důležité	81 %	72 %	60 %	0 %	73 %
Spíše důležité	10 %	8 %	10 %	0 %	9 %
Spíše nedůležité	0 %	6 %	10 %	0 %	4 %
Vůbec není důležité	10 %	14 %	20 %	100 %	15 %
Velmi+spíše důležité	90 %	80 %	70 %	0 %	82 %

Zdroj: autor práce

Z tabulky 6, 7 a 8 lze vypočítat tendenci, čím více považují respondenti „Mít dobré znalosti, hodně vědět“ za důležité, tím spíše si také osvojují hodnoty spojené s odmítáním drog, alkoholu a kouření. Klíčové rozdíly, které podporují hypotézu o dopadu osvojení hodnoty „vědění“ na odmítání rizikového chování, lze vyčíst mezi skupinou respondentů, kteří ohodnotili „Mít dobré znalosti, hodně vědět“ jako velmi důležité, a skupinou, která ohodnotila „Mít dobré znalosti, hodně vědět“ jako spíše důležité nebo dokonce nedůležité.

„Nepít alkohol“ hodnotí jako důležité 88 % z těch, kteří považují vědění za velmi důležité, ale pouze 60 % těch, kteří hodnotí vědění jako spíše důležité. Podobně „Nekouřit“ hodnotí jako důležité 95 % z těch, kteří považují vědění za velmi důležité, ale pouze 76 % těch, kteří hodnotí vědění jako spíše důležité. A „Nebрат drogy“ hodnotí jako důležité 90 % z těch, kteří považují vědění za velmi důležité, ale pouze 80 % těch, kteří hodnotí vědění jako spíše důležité.

5.2.4 Shrnutí a vyhodnocení výsledků průzkumu

Výzkumná práce v praktické části proběhla podle plánovaného postupu. Ke sběru dat byla použita metoda kvantitativního výzkumu pomocí strukturovaného dotazníku. Výsledná data škálového dotazníku byla převedena do elektronické databáze v programu Microsoft Excel 97 – 2004. Poté byla základní zjištění zanesena do tabulek. Pro zjištění údajů potvrzujících dané hypotézy, tedy pro porovnání vzájemných vztahů jednotlivých položek, byly použity tabulky korelací.

V tabulce 1 byl procentuálně znázorněn přehled času, který v průměru tráví žáci na 2. stupni ZŠ Kunratice jednotlivými volnočasovými aktivitami. Zajímala jsem se především o to, kolik času tráví žáci se svými kamarády v poměru kolik času tráví s rodiči. Tabulka 1 prokázala předpoklad, že žáci tráví mnohem víc času (81 % aspoň hodinu denně) se svými kamarády než s rodiči (54% aspoň hodinu denně). Pozitivním výstupem bylo zjištění, že žáci ZŠ Kunratice věnují hodně času sportovním aktivitám (83 % z nich aspoň hodinu denně).

Následující tabulka 2 zaznamenávala dopad času aktivně stráveného s rodiči a kamarády na postoje ke sledovaným hodnotám s cílem potvrdit či vyvrátit hypotézu č.1:

Čím více času žáci aktivně s rodiči tráví, tím více si osvojují pozitivní hodnoty a postoje. Ze srovnání hodnot jednoznačně vyplynulo, že žáci, kteří tráví s rodiči více času, prohlašují, že jsou pro ně osobně důležitější téměř všechny testované hodnoty. Významné je, že byl v dotazníku čas s rodiči specifikován tak, aby žáci porozuměli, že jde o čas, který s nimi rodiče tráví aktivně, v přímém kontaktu. Doba, kdy je dítě doma s rodiči, ale nedochází k žádné organizované záměrné činnosti, je doba, kdy rodiče na dítě výchovně nepůsobí. První vstupní hypotézou bylo tedy prokázáno, že čím více tráví žáci času aktivně s rodiči, tím více si osvojují pozitivní hodnoty a postoje.

V tabulce 3, 4 a 5 byla znázorněná souvislost mezi časem žáků aktivně stráveným s rodiči a odmítáním rizikového chování s cílem potvrdit či vyvrátit hypotézu č. 2: **Čím více času žáci aktivně s rodiči tráví, tím lépe si osvojují pozitivní postoje k odmítání návykových látek.** Už v tabulce číslo 2, která zaznamenávala dopad času aktivně tráveného žáky s rodiči na význam jednotlivých hodnot, se ukázalo, že žáci, kteří s rodiči tráví více času, více podporují postoj „Nepít alkohol“. Tabulky 3, 4, a 5 tuto souvislost jednoznačně potvrdily. Doba, kterou děti aktivně tráví s rodiči, ovlivňuje jejich postoje jak ke konzumaci alkoholu, tak ke kouření a užívání drog. Druhou vstupní hypotézou bylo prokázáno, že čím více času žáci aktivně s rodiči tráví, tím lépe si osvojují pozitivní postoje k odmítání návykových látek.

Tabulka 6, 7 a 8 porovnávala vzájemný vztah mezi hodnotou „Mít dobré znalosti, hodně vědět“ a hodnotou „Nekouřit“, „Nepít alkohol“ a „Nebrat drogy“ s cílem potvrdit či vyvrátit hypotézu č. 3: **Pokud si dítě osvojuje důležitost hodnoty „vědění“, pak si také osvojuje hodnoty odmítání rizikového chování.** Jako rodič i pedagog vnímám potřebu v dětech probouzet touhu po vědění. Čím více toho děti ví, tím lépe se v okolním světě orientují. Proto bylo mým záměrem v třetí výzkumné hypotéze potvrdit souvislost mezi pozitivním postojem k hodnotě „Mít dobré znalost, hodně vědět“ a postoji k odmítání návykových látek. Souvislost mezi těmito hodnotami byla v tabulkách 6, 7 a 8 potvrzena. Třetí vstupní hypotézou tedy bylo prokázáno, že pokud si dítě osvojuje důležitost hodnoty „vědění“, pak si také osvojuje hodnoty spojené s odmítáním rizikového chování.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo představení struktury Minimálního preventivního programu pro žáky základních škol podle nově navržené strategie primární prevence rizikového chování a návrh, jak postupovat při sestavování efektivního souboru preventivních aktivit pro žáky. Pro pochopení celé problematiky primární prevence jsem na začátku teoretické práce definovala základní pojmy v primární prevenci a popsala systém prevence rizikového chování v České republice (zmapování současné preventivní strategie na národní i regionální úrovni, v souvislosti s jejím historickým vývojem). Poté jsem se v teoretické práci podrobněji zabývala Minimálním preventivním programem pro základní školy, popisem jak program sestavit, jak posoudit a vyhodnotit efektivitu celého programu i jednotlivých preventivních aktivit. Na komplexní rozbor Minimálního preventivního programu v teoretické části navazovala praktická část práce, která se zaměřila na klíčovou složku primární prevence na školách, na cílové skupiny v oblasti prevence. V rámci pochopení odlišných potřeb a specifik jednotlivých věkových kategorií žáků jsem se pokusila nastínit úskalí primárně-preventivního působení na žáky druhého stupně základní školy. V empirickém výzkumu jsem se zaměřila na problematiku hodnotové orientace žáků a pokusila se tak proniknout do uzavřeného světa dospívajících lidí s cílem alespoň do určité míry porozumět tomu, co ovlivňuje jejich myšlení, životní hodnoty a postoje.

Primární prevence rizikového chování představuje rozmanitý soubor přístupů a intervencí, které jsou obsažené a definované v různých mezíresortních koncepcích a strategiích, metodických doporučeních a odborných publikacích. Dodnes není zcela zřetelně vymezené, co spadá do školské prevence, do zdravotnické prevence či do prevence kriminality. Ze systému organizace primární prevence jednoznačně vyplývá, že oblast prevence je mezioborovou disciplínou, zasahující do mnoha vědních oborů, jako např. pedagogiky, psychologie, sociologie, biologie, lékařství aj. Školskou primární prevencí se rozumí soubor přístupů, metod a intervencí, které jsou rozvíjeny a realizovány v rámci sektoru školství, a tudíž patří pod legislativní rámec ministerstva školství.

V současnosti je snaha vytvořit ucelený pohled na oblast prevence rizikového chování. Nastavit přehledný systém koordinace a kooperace jednotlivých resortů zabývajících se primární prevencí, definovat konkrétní cíle preventivního působení, vytvořit standardy kvality primární prevence a stanovit kontrolní systém dodržování vytvořených pravidel, jak v rámci státního resortu, tak pro nestátní neziskové organizace nabízející velké množství různě zaměřených preventivních programů. Vzhledem k tomu, že školská prevence zahrnuje nejpočetnější cílové skupiny z hlediska preventivního působení, je potřeba na ni nahlížet jako na hlavní jádro primární prevence, ostatní resorty by měly respektovat právě její základní nastavení.

Vycházející ze samotného názvu prevence (lat. prae-venire – jít napřed, vědět předem) je smyslem primární prevence předcházení rizikovému chování. Předcházet projevům rizikového chování znamená začít s preventivním působením na člověka v době, kdy se formuje osobnost jedince. Začít co nejdříve, v dětství, kdy si dítě teprve osvojuje vzorce chování, normy a hodnoty dané společností a vytváří si vlastní postoje. Nejdůležitější úloha ve výchovném procesu patří rodině. Život v rodině se v chování dítěte odráží nejvíce.

Začátkem školní docházky dítě vystupuje z ochranného kruhu rodiny a stává se členem širší společenské skupiny. Škola jako výchovně-vzdělávací instituce operuje účinnými nástroji jak předat dítěti nové poznatky a dovednosti potřebné pro život. Její působení na žáka je systematické a dlouhodobé. Proto je pro realizaci primárních preventivních aktivit nejvhodnější právě doba školní docházky. Každá škola si vytváří svůj vlastní minimální preventivní program. Soubor preventivních aktivit, kterými působí na žáky. Všechny typy programů, které jsou užívány v praxi, by měly splňovat základní požadavky kladené na preventivní programy. Měly by mít přesně vymezené, ke kterému typu rizikového chování se vztahují. Jejich realizace by měla být jasně časově a prostorově ohraničená. Témata i techniky by měly být používány s ohledem na cílovou skupinu. Zároveň by měly být programy pro danou cílovou skupinu atraktivní, aby dokázaly zaujmout a udržet pozornost. Zásadním požadavkem na jakýkoli program je důkaz o tom, že u dané cílové skupiny způsobuje skutečně měřitelný a ověřitelný efekt. Efekt nebo také dopad na cílovou skupinu, jako jsou například znalosti, dovednosti, názory a postoje nebo určité vzorce chování.

Téma efektivity primární prevence je velmi náročné. Efektivitu programu je možné sledovat z mnoha hledisek. Rozbor hledisek a nástrojů jak posuzovat a měřit efektivitu preventivního působení na žáky, by mohl být obsahem rozsáhlé samostatné práce. Otázkou zůstává, zda je v silách školy a v odborné způsobilosti pracovníků školy uplatnit veškeré tyto nástroje v praxi. Jisté je, že primární prevence se stává jasně vymezenou oblastí, která vyžaduje odbornost. To znamená, že preventivní pracovník by měl být profesionál, který musí znát poměrně velmi náročnou teorii stojící za jednotlivými programy a intervencemi a současně musí mít velmi specifické dovednosti a praktické zkušenosti. Důležité je si uvědomit, že preventivní působení na děti vyžaduje také důkladnou znalost jednotlivých věkových kategorií. Porozumět prevenci rizikového chování znamená porozumět vývoji jedince, jeho výchově a socializaci.

V praktické části práce jsem se snažila poukázat na rozdílný přístup k preventivnímu působení na žáky mladšího školního věku a na žáky staršího školního věku. Pokusila jsem se zamyslet nad tím, proč práce s žáky 2. stupně vyžaduje nejen pedagogické schopnosti, ale částečné psychologické a sociologické znalosti a dovednosti. Práce s mladšími dětmi je výrazně snazší, než s těmi staršími. Přesto právě starší děti jsou nejvíce ohroženou skupinou v oblasti rizikového chování a potřebují naši stálou péči, stejně jako ti mladší, a to i přes skutečnost, že k nám dospělým vysílají opačné signály. Tedy, že se mladí lidé před dospělými uzavírají do vlastního světa a jejich pomoc navenek odmítají.

S nástupem do školy se dítě stává samostatnou jednotkou hájící své zájmy a názory, zároveň s tím se učí respektovat a dodržovat nová společenská pravidla a normy. Dítě začíná být zodpovědnou osobou bez ochrany rodičů. To vše je pro děti na začátku školní docházky nové a velmi složité. Proto jejich život ve škole závisí především na učiteli. Dospělá osoba znamená jistotu a ochranu. Žáci na prvním stupni základní školy učiteli bezmezně důvěřují tak, jako důvěřovali doposud jediné autoritě – rodičům. Učitel má svým postojem k žákům významný vliv na utváření vztahů v kolektivu, ovlivňuje jejich názory, postoje a formuje jejich hodnoty. Proto by učitelé na prvním stupni měli co nejvíce začleňovat preventivní témata do výuky svých předmětů.

Jak žáci dospívají, získávají zkušenosti v prostředích, kde se pohybují. Osvojují si vzorce chování jednotlivých společenských skupin. Začínají se orientovat v odlišnostech

těchto skupin. Uvědomují si, že společenská pravidla a normy, stejně tak i hodnoty, které automaticky přejímali ve své rodině, mohou mít v dalších sociálních skupinách jiný význam a důležitost. Období dospívání je především obdobím, kdy si děti ověřují a testují, zda životní hodnoty a postoje, které jim dospělí předkládají, jsou pravdivé, reálné a v životě uplatnitelné. Získáváním těchto zkušeností si mladí lidé vytváří vlastní názory, které je vedou k větší kritičnosti vůči svému okolí. Prosazování vlastních názorů může působit u starších dětí velmi sebejistě, ale je důležité si uvědomit, že vzniká právě z velké vnitřní nejistoty, z hledání a ověřování si životních hodnot a postojů. To vyžaduje velmi citlivý výchovný přístup k této věkové kategorii. V oblasti primární prevence především, protože se tato oblast dotýká těch nejintimnějších témat lidského života a jejím neúčinnějším výchovným prostředkem je otevřenost.

Z výzkumu hodnotových orientací žáků druhého stupně základní školy vyplynulo, že čím více se rodiče dětem věnují, tím více si děti osvojují pozitivní hodnoty a postoje. Výzkum jednoznačně prokázal, že výchovné působení rodičů má přímý vliv na odmítání rizikového chování žáků. A protože dospívání je doba, kdy se dítě začíná od rodiny emancipovat a tráví více času s přáteli než s rodiči, ubývá také prostoru, kdy má rodič možnost na dítě záměrně působit. O to důležitější je jak kvalitně rodič s dítětem svůj čas prožije. Aktivně strávený čas rodiči s dětmi dává dětem možnost osvojovat si pozitivní návyky a vzorce chování. Výzkumem byla také dokázána u žáků přímá souvislost mezi aktivně stráveným časem s rodiči a osvojením si hodnoty „hodně vědět, mít znalosti“. Tedy děti, kterým se rodiče cíleně věnují, chápou, že je důležité hodně vědět a mít dobré znalosti. Současně s tím se ve výzkumu potvrdila přímá úměra mezi hodnotou vědět a odmítáním rizikového chování. Ze závěru výzkumné části tedy vyplývá, že účinná výchova a vzdělávání vedou žáky k odmítání rizikového chování.

Účinnost výchovně vzdělávacího procesu uplatňovaného na školách je určována nejen kvalitou pedagogického působení na žáky a kvalitou vztahu mezi školou a žáky, ale také kvalitou vztahů mezi dospělými, kteří mají přímý vliv na výchovu dětí. Aby byly preventivní programy komplexní, měly by koordinovat spolupráci nejen uvnitř školy, ale také spolupráci s rodiči. Škola by měla zabezpečit informovanost rodičů o postojích školy k preventivní strategii a o možnostech intervence v případě selhání jejich dítěte. Ať už jde o dostatečný informační servis pro rodiče nebo aktivní formy spolupráce, jako je kvalitní

práce třídních učitelů směrem k rodičům, odborná pomoc rodičům prostřednictvím školního poradenského pracoviště či besedy s rodiči a vzdělávací semináře. Na mnoha školách je spolupráce s rodinou žáka nejsložitější téma. Ať už z důvodu nedostatečné vzdělanosti učitelů v komunikačních dovednostech směrem k dospělým, vzájemného strachu jedné instituce z druhé, přetrvávajícího z represivních opatření ještě totalitní doby nebo naopak z důvodu nejasně definovaných hranic otevřených vzájemných vztahů mezi rodiči a učiteli, které přináší demokratické pojetí výchovy. Spolupráce a komunikace rodiny a školy je samostatné téma, kterému by bylo třeba věnovat více pozornosti. Je nutné hledat nové formy a metody k zapojení rodičů do výchovně vzdělávacího procesu.

Jakákoliv otevřená spolupráce a komunikace je nejúčinnější zbraní proti nevědomosti. Vědět znamená porozumět, porozumět umožňuje správně se rozhodnout. Nejen hlavním cílem primární prevence, ale cílem rodičů a pedagogů by mělo být naučit děti se správně rozhodovat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ZAPLETALOVÁ, J., NOVÁK, P. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. 1. vyd. Praha: Sdružení SCAN, Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, TOGGA, 2010. ISBN 978-80-87258-47-7.

MIOVSKÝ, M., et. al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, Klinika adiktologie, Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, TOGGA, 2012. ISBN 978-80-87258-89-7.

GALLA, M., et. al. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí: příručka o efektivní školní drogové prevenci*. 2. vyd. v českém jazyce. Praha: SANANIM, 2007. ISBN 978-80-254-1086-8.

DVOŘÁK, D. *Metodika vzdělávacích programů prevence drogových závislostí a HIV/AIDS*. Praha: Institut Filia, 1999. ISBN 80-901966-3-2.

NÁVRÁTIL, S., MATTIOLI, J. *Problémové chování dětí a mládeže: jak mu předcházet a jak ho eliminovat*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2011. ISBN 978-80-247-3672-3.

HROMKOVÁ, D., et al. *Jak vypracovat bakalářskou a diplomovou práci*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2012. ISBN 978-80-7452-024-2.

SPÁČILOVÁ, H. *Pedagogické diagnostika v primární škole I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-244-0568-7.

HADJ MOUSSOVÁ, Z., DUPLINSKÝ, J. et al. *Diagnostika – pedagogicko-psychologické poradenství II*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7290-101-X.

HELUS, Z. *Úvod do sociální psychologie (Aktualizované téma pro studující učitelství)*. Praha: Universita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-7290-054-4.

HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie výchovy*. 5. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1385-7.

HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0042-0.

BOCAN, M., HOŠKOVÁ, I., MACHALÍK, T., MAŘÍKOVÁ, H., SPÁLENSKÝ, A., ZAJÍC, J. *Děti v ringu dnešního světa. Hodnotová orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0.

Seznam použitých internetových zdrojů

VYNSPI. Projektové číslo CZ.1.07/1.3.00/08.0205. Dostupné z:
http://www.ippp.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=302&Itemid=271.

EMCDDA (2011). *Target groups of selective prevention*. Lisbon: 17th November 2011.
Dostupné z: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/annual-report/2011>.

Seznam ostatních zdrojů

MIOVSKÝ, M., SKÁCELOVÁ, L., ČABLOVÁ, L., VESELÁ, M., ZAPLETALOVÁ, J. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Metodická publikace MŠM Ta Kliniky adiktologie VFN 1, LF UK v Praze. Praha: Klinika adiktologie 1. Lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012.

NOVÁKOVÁ, D. *Zdravý způsob života a prevence závislosti: metodika pro MŠ a 1. stupeň ZŠ*. Praha: Institut Filia.

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>.

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. č.j. 2129/2010-28. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/legislativa/122-metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani-na-skolach>.

Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu. Praha: Pražské centrum primární prevence, 2010. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/16437>.

NEŠPOR, K., CSÉMY, L., PERNICOVÁ, H. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag, 1999. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/11883>.

Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2005. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/1622_1_1.

Úplné znění číslo 950 – školství: právní předpisy z oblasti školství. Ostrava – Habrůvka: Sagit, 2013. ISBN 978-80-7208-974-1.

SEZNAM TABULEK

Seznam tabulek

Tabulka 1: Denní čas strávený podle jednotlivých aktivit	40
Tabulka 2: Dopad času tráveného s rodiči a kamarády na postoje ke sledovaným hodnotám	41
Tabulka 3: Souvislost mezi časem stráveným s rodiči a odmítáním kouření.....	42
Tabulka 4: Souvislost mezi časem stráveným s rodiči a odmítáním alkoholu...	42
Tabulka 5: Souvislost mezi časem stráveným s rodiči a odmítáním drog	42
Tabulka 6: Dopad osvojení hodnoty vědění na odmítání alkoholu	43
Tabulka 7: Dopad osvojení hodnoty vědění na odmítání kouření.....	43
Tabulka 8: Dopad osvojení hodnoty vědění na odmítání drog.....	43

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník.....	38
Příloha B - Vzdělávací semináře pro rodiče, ZŠ Kunratice.....	55

Příloha B – Vzdělávací semináře pro rodiče, ZŠ Kunratice

Vážený rodiče,
srdečně Vás zveme do

Rodičovská kavárna

28. 2. 2013 od 18.30 hodin v aule školy

Téma:

BEZPEČNÉ UŽÍVÁNÍ INTERNETU

Víte co dělají Vaše děti?

Na sociálních sítích největšího českého portálu Seznam.cz bylo možné pozorovat rizika, která ohrožují jejich uživatele. Proto se produktový manažer těchto služeb začal více zajímat o komunikaci lidí na internetu a možné hrozby a nebezpečí, která jim hrozí. Koncem roku 2008 pořádal Seznam.cz konferenci pro učitele, která mimo jiné účastníkům přiblížila rizika, s nimiž se mohou děti setkat na internetu. Pro velký úspěch bylo rozhodnuto, že se o bezpečnosti na internetu natočí film, který by mohl zasáhnout širší skupinu lidí a nejvíce ohrožených - dětí. V roce 2009 byl natočen první film „Seznam se bezpečně 1“. Od té doby se leccos na internetu změnilo a první díl dokumentárně vzdělávacího filmu dostal po třech letech pokračování. Druhý díl Seznam se bezpečně! 2, byl představen v březnu 2012. Mimo jiné se zabývá otázkou, jestli se nejčastější oběti, děti, nestaly i částečně pachatelí. Poukazuje na největší hrozbu sociálních sítí tzv. sociální inženýrství a dětskou prostituci.

Film „Seznam se bezpečně! 2“ představí a na Vaše otázky ohledně bezpečného užívání internetu odpoví manažer pro internetovou bezpečnost pan Martin Kožíšek (Seznam.cz) a mjr. Mgr Václav Písecký (Policie ČR).

Více informací získáte:
Kateřina Círová 773 473 464, Brigita Waning 602 251 196

Od roku 2011 pořádá Občanské sdružení rodičů Patron (nově Spolek rodičů Patron) pravidelné vzdělávací semináře pro rodiče žáků školy tzv. Rodičovské kavárny. Cílem projektu je spolupráce rodičů a školy v oblasti vzdělávání a výchovy dětí. V roce 2013 byl tato aktivita oceněna cenou EDUína za inovaci ve vzdělávání roku 2013, vyhlášenou neziskovou organizací EDUin o. p. s. ve spolupráci s portálem Google.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Kateřina Círová

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: Kombinované

Název práce: Primární prevence rizikového chování ve školství – Minimální preventivní program pro základní školy

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 49

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů českých použitých zdrojů: 11

Počet internetových zdrojů: 2

Počet ostatních zdrojů: 8

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Véllová

